

LEADER POHJOISIN LAPPI RY

Lapin kylien kulttuurimaisemat kuntoon

Avoimet miljööt ja aidot elämykset -hanke

Sisällys

Lukijalle	3
Maaseutumaisema ja kulttuuriperinne kylämatkailun valttina	4
AMAT lukuina	4
Tietoa ja taitoa alueen asukkaille	5
Kulttuuriympäristöpäivät	5
Suvannon kylä on merkittävä kulttuuriympäristö	5
Rakennusperintö kuntoon työpajoin	7
Vinkkejä vanhan rakennuksen hoitoon	8
Avustukset rakennusperinnön säilyttämiseen ja hoitoon	9
Maisemanhoitoa suunnitellen, talkoillen ja yhteistyötä tehden	10
Kairala – valtakunnallisesti arvokkaat perinnebiotoopit kuntoon	11
Polku valtakunnallisesti arvokkaaksi maisemanhoitoalueeksi lähtee alueen yhdistysten aloitteesta	12
Meltosjärvellä talkoitiin ahkerasti raivaten	13
Helmi-elinympäristöohjelmasta avustusta luonnon hoitoon	13
Lähivesistöt ovat asukkaille tärkeä viihtyvyystekijä	14
Sallan Ahvenselän asukkailla on innostusta kuivattujen järvien ennallistamiseen	14
Sodankylän järvikylissä vesistöillä on suuri merkitys arkipäivään	15
Meltosjärven alueen vesistöt tarvitsevat kunnostustoimia	15
Lintutornit	16
Avustuksia kosteikkojen kunnostukseen	16
Laadukasta ja kestävää kylämatkailua	17
Lapin paimenlomat – ideasta konseptiksi	17
Hoidetut retkeilyreitit edistävät kylien luontomatkailupotentiaalia	19
Leader-tuet kylien hankkeiden rahoittajana	20
Nuoret mukaan tekemään ja viestimään	21
Nuoret maisemanhoitotoissa ja lammaspaimenina – Nuorten työllistämismalli	21
Esimerkkejä työllistämisestä	21
Somenuoret	22
Vinkkejä nuorten työllistämiseen	23

Lukijalle

Kylän kulttuurimaisema on muodostunut perinteisten elinkeinojen ja työtapojen myötä. Perinteinen karjatalous on tuonut ympäristöön vyöhykkeisyyttä, kuten avoimia peltoja, monilajisia niittyjä ja puisia hakamaita sekä monenlaisia elinkeinoa tukevia rakenteita, kuten kesänavettoja, aittoja, heinälatoja ja haasioita. Kylämaisemassa nähdään mielellään laitumella käyskenteleviä eläimiä. Tuoksumailma on runsasta ja kylään ominaista.

Monessa Lapin kylässä maatalous on vähentynyt merkittävästi. Tämän myötä pellot ovat kulottuneet ja metsittyneet. Perinteiseen elinkeinon liittyvät rakenteet ovat jääneet käyttämättä ja hiljalleen ajan saatossa rapistuneet. Kylissä, joissa maataloutta harjoitetaan, on kannattavuutta pyritty löytämään tilakokoa kasvattamalla. Pellot ja niityt on otettu tehokäyttöön, ja metsäiset peltosaarekkeet ovat väistyneet työkoneiden alta. Pienet monimuotoiset jokivarsiniityt ovat pensittyneet, ja iso määrä perinnebiotooppialueille ominaisia lajeja on väistynyt maaperän rehevöitymisen tai yksipuolisen viljelyn myötä.

Kulttuuriympäristöön olennaisena osana kuuluu rakennettu ympäristö. Lapin rakennuskanta koki suurimman muutoksen toisen maailmansodan aikoihin, jolloin rakennuksia tuhoitui paljon. Lapista löytyy tästä huolimatta vanhaa rakennuskantaa, josta hyvänä esimerkkinä on Pelkosenniemellä sijaitseva Suvannon kylä. Lapissa on myös erityistä alkuperäisessä asussaan säilyneet jälleenrakennusajan rakennukset, joka kertovat sodan jälkeisestä voimallisesta uudisrakentamisesta.

Lammaskota, kesänavetta, riihi tai vanha poroaita kertovat kaikki oman aikansa historiaa. Kulttuuriympäristö on tunnistettu itseisarvoksi. Se on osa monimuotoista elinympäristöä, jonka säilyminen tukee luonnon monimuotoisuutta, säilyttää vuosisatojen aikana syntyneitä osaamista ja lisää viihtyvyyttä. Aitoon kylämatkailuun kytkettyä kulttuurimaisema on vetovoimatekijä.

Tämä julkaisu on toteutettu Lapin maaseuturahaston rahoittamassa ja Leader Pohjoisin Lappi ry:n hallinnoimassa Avoimet miljööt ja aidot elämykset hankkeessa. Kiitokset hankkeeseen osallistuneille pilottikylille, talkoolaisille, viljelijöille, somenuorille ja kesätyöntekijöille, ohjausryhmälle, ELY-keskuksen asiantuntijoille, erityisesti Marjut Korkolle, Lapin maakuntamuseon amanuenssi Jani Hiltuselle ja Tornio-laakson rakennustutkija Teija Ylimartimolle, restaurointimestari Marko Korkeasalolle ja Seppo Pulsalle, Lapin rakennusperinne ja maisemanhoito ry:n Tapio Pukemalle, rahoittajalle, Lapin paimenlokat -kokeilun toimijoille ja muille työn mahdollistaneille.

Maaseutumaisema ja kulttuuri-perinne kylämatkailun valttina

Avoimet miljööt ja aidot elämykset -hankkeen tavoitteena oli alueen kulttuurimaiseman ja rakennusperinnön säilyttäminen ja kehittäminen niin, että kyliin syntyy kokonaisvaltaisia kylämatkailun toimintaympäristöjä. Lisäksi edistettiin aitoon paikalliskulttuuriin pohjautuvaa kyläelämysmatkailua. Hankkeessa lisättiin kyläläisten tietotaitoa ja osaamista arvokkaista kulttuurimaisemista ja rakennuksista sekä siitä, miten niitä voidaan kunnostaa ja hoitaa perinteitä kunnioittaen.

Hanketta varten kartoitettiin sopivia pilottikyliä, joiksi valikoituivat Viiri, Loue, Kairala, Kierinki, Ylläsjärvi, Meltosjärvi- Raanujärvi. Kylien valinnassa huomioitiin mm. säilynyt kulttuuriympäristö, kylän matkailuyritysten, maatilojen ja laiduneläinten määrä, nuorten määrä, kylämatkailun kehittämismyönteisyys, kyläyhdistystoiminnan aktiivisuus ja valtakunnallisen maisemanhoitoalueen status.

Jotta kulttuurimaisemien vaaliminen jatkuisi myös tulevaisuudessa, hankkeen erityisenä kohderyhmänä olivat lapset ja nuoret. Heille tarjot-

tiin kesätyömahdollisuuksia maaseutukylissä maisemanhoitotöiden parissa, ja tietoutta alkutuotannosta lisättiin somekampanjoilla. Lisäksi hankkeessa pyrittiin löytämään uusia ratkaisumalleja ja toimijoita, joiden avulla kulttuuriympäristön säilyminen voidaan turvata. Päämäärinä oli edistää alueen verkostojen syntymistä, lisätä kylien toimijoiden viestintää ja taltioida perinneosaamista sähköiseksi materiaaliksi.

AMAT lukuina

- 49 talkoota, tapahtumaa ja tilaisuutta
- 596 osallistujaa
- 19 osallistettua nuorta
- 149 Instagram-päivitystä
- n. 70 hehtaaria raivattua, perinnebiotooppisopimuksella tai Helmi-rahoituksella hoidon piiriin saatua aluetta

Tervolan Louen Maaseutuyrittäjyyden oppimiskeskuksen kouluttaja Petri Marjeta, viljelijä Jukkapekka Köngäs ja projektityöntekijä Lotta Erikson kartoittamassa Vaajoensuun perinnebiotooppialueen kunnostusmahdollisuuksia.

Tietoa ja taitoa alueen asukkaille

Kulttuuriympäristöpäivät

Kulttuuriympäristöpäivillä lisättiin kyläläisten tietoa Lapin alueen kulttuuriympäristön erityispiirteistä, sen hoidosta ja siihen liittyvistä tuista. Hankkeen aikana järjestettiin seitsemän tilaisuutta eri puolilla Lappia. Kylän toiveesta riippuen ohjelmaan sisältyi tietoa joko rakennusperinnöstä, maisemanhoidosta tai molemmista. Tilaisuus päätettiin kyläkävelyyn, jonka aikana tutustuttiin alueen maisemallisesti tai luonnon monimuotoisuuden kannalta merkittäviin kohteisiin ja arvokkaaseen kunnostettavaan rakennuskantaan. Asiantuntijoina olivat mukana mm. ELY-keskuksen luontoympäristöyksikön ja Lapin maakuntamuseon ja Tornionlaakson museon asiantuntijoita, restaurointimestari sekä paikallistuntijoina kylien avainhenkilöt.

Kulttuuriympäristöpäivät tavoittivat laajan joukon ihmisiä. Luonteeltaan päivät olivat innostavia matalan kynnyksen tapahtumia, joissa syntyi hyvää keskustelua osallistujien ja asiantuntijoiden kesken. Kyläläiset ja asiantuntijat tulivat puolin ja toisin tutuiksi. Kulttuuriympäristöpäivien myötä alueen asukkaat tiesivät keneen ottaa yhteyttä, jos he suunnittelivat esimerkiksi vanhojen kiinteistöjen kunnostusta. Paikalliset saivat jakaa arvokasta tietoaan alueesta asiantuntijoille ja hanke sai uusia yhteydenottoja sekä talkoo- tai infotilaisuuspyyntöjä.

Suvannon kylä on merkittävä kulttuuriympäristö

Suvannon kylä on Lapin sodalta säästynyt kyläkonaisuus, joka on Lapin mittakaavassa ainutlaatuinen kohde. Rakennuskanta sijaitsee metsän reunustamalla viljelyaukealla Kitisen rannassa. Kyläasutus on sijoittunut vanhan raitin ja siltä erkanevien teiden varsille. Kaikkiaan Suvannossa on säilynyt toistasataa ennen sotia rakennettua hirsirakennusta, kuten pärekattoisia riisiä, aittoja, latoja ja tollia. Rakennuksista kaksikymmentä on asuinrakennuksia. Useimmat punamullatuista asuinrakennuksista ovat 1800-luvulta ja 1900-luvun alkupuolelta. Vanhin on Hiltusen 1700-luvulla rakennettu päärakennus.

Vielä vuoden 1956 ilmakuvasa ei Suvannon kylän piha-alueilla ole juurikaan havaittavissa puustoa, vaan maisema on ollut hyvin avara ja rakennukset ovat sijainneet yhtenäisellä peltoaukealla. Ajan saatossa osa rakennuksista, jotka ovat olleet vähällä käytöllä, on päässyt heikkoon kuntoon ja maisema niiden ympärillä on umpeutunut. Kylässä asuu noin 20 henkilöä ja kyläalueella on voimassa osayleiskaava, jolla on suojeltu alueen arvokas rakennuskanta ja pyritty rajoittamaan kylämiljöölle haitallista maankäyttöä, kuten maan kaivamista ja louhimista sekä puiden kaatamista. Suvannon kylän maisemaan on vaikuttanut alapuolisen Kokkosnivan voimalaitok-

Suvannon rakennettua ympäristöä ulkoa ja sisältä. Kulttuurikerroksen nousun lisäksi rasite rakennuksille ovat seinämällä olevat vatukot ja horsmikot sekä puut, jotka pitävät seinustan märkänä lahottaen rakenteita.

sen rakentaminen, mutta muutoin kylän alkuperäinen yleisilme on säilynyt.

Kylässä järjestettiin kyläyhdistyksen aloitteesta kulttuuriympäristöpäivä syksyllä 2021. Tahtumalle oli kysyntää – Suvannon vanhalla koululla järjestettyyn kulttuuriympäristöpäivään osallistui lähes 40 henkilöä. Asiantuntijoina tilaisuudessa olivat Lapin maakuntamuseon amanuenssi, Lapin ELY-keskuksen edustaja sekä restaurointimestari.

Tilaisuudessa käsiteltiin muun muassa sitä, mikä tekee maaseutukylän ympäristöstä, maisemasta ja rakennuksista erityisiä. Maaseutukylän ympäristöön kuuluvat mm. aukeat pellot, pientareet, maisemapuut ja niityt, jotka tekevät maisemasta vyöhykkeisen. Ilman maataloutta tai aktiivista hoitoa, ympäristö rehevöityy ja vyöhykkeisyys katoaa. Olennaisena osana kulttuuriympäristöön kuuluu rakennettu ympäristö, joksi katsotaan rakennuksia ja muita ihmisen muokkaamia maisemallisia kokonaisuuksia. Lapissa erityisen arvokkaita ovat sodalta säästyneet rakennukset ja rakenteet, joita Suvannon kylässä on lukuisia. Rakennuksissa näkyy edellisten sukupolvien työ ja vuosisatojen aikana kehittynyt osaaminen, jonka arvostaminen on kunnostuksissa tärkeää.

Arvokkaan rakennuskannan säilyminen jälkipolville, vaatisi jatkuvaa kunnostusta, asumista ja vuosihoitoa. Kulttuuriympäristöpäivässä toteutetun kävelyn aikana ilmeni, että rakennusten merkittävä vaurioittaja on kulttuurikerroksen nouseminen. Suvannossa maa on voinut nousta rakentamishetkestä tähän päivään jopa 70 senttimetriä. Rakennukset vastaavasti eivät ole nousseet, ja siksi niiden alimmat hirret ovat liian lähellä maata ja alapohjan tuuletus on puutteellinen. Vaurioita voidaan ehkäistä poistamalla maa-ainesta rakennuksen ympäriltä koko piha-alueelta ja tekemällä oikeanlaiset kaadot siten, että vesi valuu pois päin rakenteista. Myös seinustoilla olevat tavarat, kasvusto ja puut, kannattaa poistaa.

Suvannossa esiin nousi alueen yleiskaava ja sen eri merkinnät ja niiden tulkinta. Eri kylillä ja eri alueilla kylien sisällä voi olla voimassa erilaisia kaavoja erilaisine merkintöineen. Esimerkiksi puiden kaataminen voi olla jossain kohtaa kylää kiellettyä, mutta taas toisaalla se voi olla sallittua tai maiseman avoimena pitämiseen voi olla jopa velvollisuus. Kaavoihin tulisikin tutustua ammattilaisen kanssa tarkasti ja erityisen tär-

keää on olla perillä omistamansa maa-alueen erilaisista kaavamääräyksistä oikeuksineen ja velvoitteineen.

Rakennusperintö kuntoon työpajoin

Hankkeen aikana järjestettiin käytännönläheisiä työpajoja, joissa restaurointimestari kertoi rakennusten kunnostuksen perusteista ja opetti osallistujille rakennusten kunnostamiseen liittyviä menetelmiä. Työpajoissa opeteltiin kulttuurikerroksen poistoa, vanhojen ikkunanpuitteiden kunnostusta ja punamullan keittoa. Tämänkaltaiset vanhat työmenetelmät ovat ennen olleet arkipäivää, mutta nykypäivänä perinteiset taidot ovat vain harvojen arkea. Tilaisuuksissa jaettiin osallistujille vanhojen rakennusten kunnostuksen vinkkilista. Osa tilaisuuksista videoitiin ja niistä tehtiin lyhyitä [YouTube-videoita](#). Työpajoissa oli läsnä myös Lapin maakuntamuseon amanuenssi tai Tornionlaakson museon rakennustutkija kertomassa alueen rakennuskannasta ja saatavilla olevista tuista sekä innostamassa alueiden asukkaita kunnostamaan vanhaa ja arvokasta rakennuskantaa. Työpajojen myötä alueella innostuttiin tekemään rakennusperinnön avustushakemuksia.

Punamulta on ekologinen vaihtoehto ulkolaudoituksen tai hirsiseiniä maalaamiseen. Punamulta tehdään ruisjauhosta, vedestä, rautasulfaatista, punamullasta ja vernissasta sekä suolasta. Punamullan sävyjä on kaksi, kirkkaampi Italianpunainen ja tummempi Faluninpunainen.

Sallan Kursun kylällä ja Pelkosenniemen Kairalan Kajastuksella järjestettiin ikkunanpuitteiden kunnostuksen työpajat. Ikkunat ovat olleet usein rakennusten arvokkaimpia osia, joten ne kannattaa uudistamisen sijaan kunnostaa. Restaurointimestari Seppo Pulska opastaa Lotta Erikssonia vanhan ikkunalasin irrotuksessa. Taustalla Kirsi Muuttoranta tekee kittiä, jota tarvitaan mm. lasin kiinnitykseen.

Vinkkejä vanhan rakennuksen hoitoon

1. Jos suunnittelet isoa remonttia vanhaan rakennukseen, ota ajoissa yhteyttä ammattilaiseen, jolle vanhat rakennukset ovat tuttuja. Näin varmistat, että kunnostukset ja uudistukset tehdään vanhaa kunnioittaen ja taloudellisesti järkevällä tavalla. Nykyratkaisut eivät aina istu vanhoihin taloihin sellaisinaan.

2. Pura ja uudista harkiten. Vanhaa kannattaa korjata ja kunnostaa vain vaurioituneilta osin ja uudistaa vain todelliseen tarpeeseen. Näin vanhan rakennuksen arvokkaat osat ja yksityiskohdat säilyvät.

3. Kiinnitä huomiota rakennusta ympäröivään kulttuurikerrokseen, puihin ja pensasiin. Ajan myötä rakennuksen ulkorakenteita vasten kasaantuu ns. kulttuurikerros, joka kertyy lahonneesta kasvillisuudesta, kukkapenkistä, pensaista ja maakerroksista. Nousut kulttuurikerros voi herkästi vaurioittaa esimerkiksi ulkoverhousta. Seinien vierustoilla kasvavat puut ja pensaat taas keräävät seiniin kosteutta, ja puiden juuret voivat vahingoittaa perustuksia. Puiden ja pensaiden tulisi olla vähintään viiden metrin päässä rakennuksesta.

4. Varmista, etteivät sadevesi ja maan kosteus pääse kastelemaan rakenteita. Maankallistuksen tulisi olla riittävästi pois päin rakennuksesta, ja se voidaan kaivutöillä korjata. Joskus sadeveden ohjaamisen tarvitaan katolle kourut tai syöksyt, joista vesi tulee ohjata esimerkiksi loiskekourulla pois seinustalta. Katon kuntoa tulee seurata sekä ulkoa että sisältä: käy ajoittain vintillä tarkastamassa, näkykö vuotoja. Usein vuoto alkaa piipun tyvestä. Jos rakennuksen uuneja ei lämmitetä säännöllisesti, kannattaa hankkia piipunhattu. Myös ikkunoiden vesipelteihin ja penkkeihin kannattaa kiinnittää huomiota.

5. Älä säilytä tavaraa rakennuksen seiniä vasten.

6. Huolehdi, että alapohja pääsee tuulettumaan. Vanhoissa rakennuksissa on tavallisimmin rossipohja, jonka tuuletusluukkuja tulee pitää auki aina lumetomaan aikaan. Luukut voi tarvittaessa suojata myyräverkolla. Ryömintätilaan ei saa varastoida tavaraa, joka voisi ehkäistä ilman kulkua. Erityisesti puutavaran säilyttäminen alapohjassa voi aiheuttaa laho-ongelmia rakenteisiin.

7. Pidä hyvää huolta ikkunoista ja ovista. Ikkunat ja ovet ovat usein vanhan talon arvokkaimpia osia. Niiden valmistukseen on käytetty hyvää puuta, ja vanha puusepäntaito on niissä erityisesti esillä. Jos ikkunalasi rikkoutuu, vaihda se välittömästi. Muista huoltomaalaus, kittaus ja listoitus ajoissa ennen kuin puuosa pääsee huonoon kuntoon. Kittauksessa tulee käyttää kittiä, ei silikonia.

8. Huolla ulkoseiniä. Ulkoseinien huoltoon vaikuttaa, millä puuta on aiemmin käsitelty. Maalipinnan irtoamista ja jopa laudoituksen lahoamista aiheutuu tyyppillisesti silloin, kun öljymaalilla maalattuun rakennukseen on tehty uusintamaalaus lateksilla. Toisin kuin öljymaali, lateksi sulkee rakennuksen sisältä tulevan kosteuden alleen. Tällaisessa tilanteessa lateksi kannattaakin poistaa mekaanisesti, korjata mahdolliset lahovauriot sen alta ja maalata seinä pellavaöljymaalilla, joka kestää ja hengittää. Jos lauta on lahonnut, vain lahonnut patkka vaihdetaan.

9. Varo betonia puurakenteiden yhteydessä. Alkujaan hirsirakennukset on useimmiten perustettu kiviladelmien päälle. Myöhemmin on saatettu valaa betonia suoraan kiviladelta ja alinta hirttä vasten, jolloin maasta pääsee betonin kautta siirtymään kosteutta hirsirakenteisiin. Myös betonoidut ulkoportaat voivat aiheuttaa ongelmia, jos portaita ja puurakenteita ei ole eristetty toisistaan.

Avustukset rakennusperinnön säilyttämiseen ja hoitoon

Museovirastosta avustusta arvokkaan rakennusperinnön säilyttämiseksi

Museovirasto myöntää vuosittain entistämisavustusta suojelluille rakennuskohteille sekä muuten kulttuurihistoriallisesti merkittävillä kohteilla, joiden kunnostus edellyttää erityistä kulttuuri- tai rakennushistoriallista asiantuntemusta ja osaamista. Avustusta ei myönnetä peruskorjauksiin, kuten salaojituksiin tai lisälämmöneristykseen. Avustusta voi hakea kohteen omistaja. Hakuaika on vuosittain loppusyksystä ja päätös tulee keväällä.

Lue lisää: Rakennusten ja kulttuuriympäristökohteiden entistämisavustukset

www.museovirasto.fi/fi/avustukset/rakennukset

ELY-keskuksista avustusta rakennusperinnön hoitoon

Myös ELY-keskukset myöntävät avustuksia kulttuurihistoriallisten arvokkaiden kohteiden kunnossapitoon ja parantamiseen. Avustusta voi hakea mm. rakennuksen säilymistä edistäviin korjauksiin, kuten katon tai perustusten kunnostustyöhön. Jos rakennus on suojeltu erillisellä suojelupäätöksellä tai sen kunnostaminen vaatii restauroinnin tai konservoinnin erityisosaamista, kannattaa avustusta hakea ELY-keskuksen sijaan Museovirastolta. ELY-keskusten avustuksia voivat hakea rakennusten yksityiset omistajat, kunnat sekä rakennusperinnön hoitoa edistävät yhteisöt. Avustusten hakuaika päättyy vuosittain noin marraskuun lopussa ja päätös tulee keväällä. ELY-keskusten avustukset rakennusperinnön hoitoon

www.ely-keskus.fi/avustukset-rakennusperinnon-hoitoon

Maisemanhoitoa suunnitellen, talkoillen ja yhteistyötä tehden

Aiemmin kylien maisemanhoito tapahtui osana elinkeinoa, eikä se tarvinnut erillistä panostusta. Kenen vastuulle ympäristönhoito ja monimuotoisuuden vaaliminen tänä päivänä kuuluu? Yksityinen maanomistaja voi kokea maisemanhoitotyön raskaaksi, mutta yhteistyössä ja eri rahoitusmuotoja hyödyntäen saadaan kulttuuriympäristön arvoja uudelleen palautettua.

AMAT-hankkeen tavoitteena oli innostaa kylien asukkaita omaehtoiseen ympäristönhoitoon auttamalla hoitokohteiden valinnassa, maisemanhoitotöiden suunnittelussa, tarjoamalla asiantuntijuutta ja järjestämällä talkoita. Talkoiden lähtökohtana oli kyläläisten oma innostus ja sitoutuminen. Hankkeessa järjestettiin 16 maisemanhoitotalkoot, jotka sijoittuivat hankkeen pilottikyliin. Maisemanhoitotalkoissa sekä raivattiin umpeenkasvaneita elinympäristöjä että rakennettiin lammaslaitumia. Kunnostettavat kohteet valittiin yhdessä kyläläisten ja jatkohoidosta vastaa-

van tahon kanssa. Talkookohteeksi pyrittiin valitsemaan alue, jolla oli merkittävät luonto- tai maisemahyödyt alueen asukkaille ja matkailijoille. Valintaa ohjaavia tekijöitä olivat mm. se, että kohde oli aiemmin ollut osana perinteistä karjataloutta, sen kasvillisuus oli monimuotoista, se sijoittui viihtyvyyden kannalta maisemalliseen avainkohtaan ja sen jatkohoito oli turvattu. Talkoisiin osallistuttiin pääsääntöisesti hyvin. Yhdessä toteutetut talkoot lisäsivät alueiden asukkaiden yhteistyötä ja kyläalueen viihtyvyyttä ja maiseman avoimuutta.

Hankkeen aikana havaittiin, että arvokkaiden maisemakohteiden hoito kiinnostaa, mutta niistä tarvitaan lisää tietoa. Esimerkiksi perinnebiotooppi on monelle terminä uusi. Hankkeessa järjestettiin yhteistyössä ELY-keskuksen ja Loun maaseudun osaamiskeskuksen kanssa perinnebiotooppikoulutus, johon osallistui niin koulun oppilaita, että muita asiasta kiinnostuneita.

Kairala – valtakunnallisesti arvokkaat perinnebiotoopit kuntoon

Kairalan kylä Pelkosenniellä on yksi Suomen viidestä valtakunnallisesti arvokkaasta maisemanhoitoalueesta. Alue on luonnonsuojelulain nojalla suojeltu kulttuurimaisema, jonka tavoitteena on ylläpitää ja tuoda esille kulttuurimaisemaa ja sen arvoja. Kyläläiset ovat hoitaneet useita luonto- ja maisemakohteita talkootyöllä ja osin ostopalveluna tiiviissä yhteistyössä naapurikylän Harjun tilan kanssa. Kyläalueella laiduntaakin kesäisin noin 100 lammasta ylläpitäen maisemaa. Vuonna 2020 Kairalan kyläseuralle myönnettiin Lapin rakennusperinne- ja maisemanhoitoyhdistyksen Maisemateko-palkinto aktiivisuudesta kylämaiseman hoidossa.

AMAT-hankkeella edesautettiin kahden arvokkaan perinnebiotooppialueen hoidon jatkumista. Koti-niemi ja Yliniemi sijaitsevat kylän keskiössä. Tulvaniityt käyvät vuosittain tulvan alla joko osittain tai pääosin. Molemmat kohteet ovat olleet aiemmin tärkeitä laitumia ja näiltä on niitetty talvirehua. Tulva tuo vuosittain ravinteita ja kohteet ovat vähäisen käytön vuoksi pensittyneet ja rehevöityneet. Pitkäaikaisella laiduntamisella maaperän rehevöityminen vähenee ja valoa tarvitsevat niittykasvit saavat enemmän elintilaa.

Perinnebiotooppien hoitamiseksi laadittiin suunnitelmat ja toteutettiin peruskunnostustoimia kesällä 2020. Kylältä palkatut nuoret keräsivät risuja, lisäksi kyläläiset keräsivät risuja ja polttivat kasoja talkoissa. Hanke huolehti nuorten työohjajuksesta ja toimenpiteiden koordinoimisesta. Perinnebiotooppialueille hankittiin maanmistajaluvat, neuvoteltiin kohteiden jatkohoidosta ja haettiin Lapin ELY-keskukselta heikentyneiden elinympäristöjen kunnostusrahoitusta (Helmi). Kun kohteiden hoitoon saatiin Helmi-rahoitus, hankittiin lammasaitamateriaalit ja tehtiin aita. Lampaat tuotiin alueelle heti aidan valmistuttua kesäkuussa 2021. Riittävä laidunpaine oli havaittavissa erityisesti Yliniemellä, jossa lampaat söivät nopeasti rehevän kasvuston.

Oleellista aidan teossa on tarpeeksi tiheä tolputus. Verkkoaita laitetaan sisäpuolelle laidunalueita kohti, tarpeeksi lähelle maanpintaa. Johdinaitojen on hyvä olla pitkät erityisesti säännöstellyissä vesistöissä.

Perinnebiotoopit ovat perinteisen karjatalouden myötä syntyneitä alueita, kuten niittyjä ja laidunalueita. Alueille on muodostunut omaleimainen ja rikas eliölajisto, joka viihtyy valoisalla ja vähäravinteisella maaperällä. Perinnebiotooppien määrä on romahtanut ja niiden lajeista useat ovat uhanalaisia. Perinnebiotoopeille ominaisia kasvilajeja Lapissa ovat mm. kullero, rantatädynke, kellosinilatva, tuoksumaarianheinä, ahomansikka, rantanätkelmä, nurmitatar, pulskaneilikka, metsäorvokki, ahokissankäpälä, ketonoidanlukko, lapinvehnä ja laaksoarho.

Polku valtakunnallisesti arvokkaaksi maisemanhoitoalueeksi lähtee alueen yhdistysten aloitteesta

Rovaniemellä Kemijoen varrella sijaitseva Viirin kylä on Yläkemijoen alueen vanhin. Kiinteää asutusta alueella on ollut jo 1600-luvulla. Alueen erityisyyksiä ovat korkeat hiekkatörmät ja vanha rakennuskanta. Avara jokivarsimaisema on umpeenkasvanut. AMAT-hankkeessa järjestettiin kyläalueella useita raivaus- ja lammasaidantekotalkoita. Hoidon suunnittelu kohdistui arvokkaille perinnebiotoopeille kyläkeskukseen, yhteensä noin 12,5 hehtaarille. Jokaisella alueella oli jatkohoitona lampailla laiduntaminen. Lammasaitatarpeisiin ja laidunnuksen järjestämiseen kylä sai taloudellista tukea Helmi-ohjelman kautta.

Viirin kylällä järjestettiin yhteistyössä Lapin koulutuskeskus REDUn kanssa naisten raivaussahakurssi. Kurssi sai suuren suosion ja paikat täyttyivät hetkessä. Kurssi antoi osallistujille perustaidot ja rohkaisua maisemanhoitotöiden toteutukseen. Maisemanhoitoraivaus on palkitsevaa työtä, koska työn jäljen näkee heti.

Viirin osakaskunta, Viirin kyläyhdistys ja Viirin Viri tekivät vuonna 2019 Lapin ELY-keskukselle aloitteen luonnonsuojelulain 32§:n mukaisen, valtakunnallisesti arvokkaan maisemanhoito-

alueen perustamisesta Yläkemijoen maisema-alueelle. AMAT-hanke osallistui tiedotus- ja kuulemistilaisuuksien järjestelyihin sekä tuki maisemanhoitosuunnitelman laadintaa, joka on aloitteen jälkeen toinen askel maisemanhoitoalueen perustamisessa.

Viirin kylään ja Yläkemijoen alueelle on laadittu ELY-keskuksen toimesta laaja maisemanhoitosuunnitelma, joka toimii yhtenä perustamisasiakirjana valtakunnallisesti arvokkaalle maisemanhoitoalueelle.

Meltosjärvellä talkoitiin ahkerasti raivaten

Ylitornion kunnan Meltosjärven ja Raanujärven kylien asukkaat raivasivat yhteistyössä Vietosen parkkipaikka ja hiekkaranta-alueen. Kohde on maisemallisesti kaunis ja sen kunnostaminen palvelee kyläläisten ja omatoimimatkailijoiden lisäksi paikallisia matkailuyrittäjiä, jotka hyödyntävät kohdetta ohjelmalvelutuotteissaan. Talkoisiin osallistui yli 20 henkilöä ja pahoin pensittynyt ranta-alue saatiin kunnostettua kerralla. Ratkaisevaa talkoiden onnistumisessa oli se, että kunnostuskohde oli kyläläisten itsensä valitsema ja alueelta löytyi osaavia raivaajia ja innokkaita raivaustehneiden kerääjiä. Ylitornion kunta osoitti paikan raivaustehteille ja kustansi kasattujen risujen siir-

ron. Meltosjärven keskustasta Savottapihan läheisyydestä raivattiin lisäksi tien ja Pitkäperän välinen rantakaistale, Pitkäperän lintutornin alue ja Iso-Meltosjärven lintutornin alue. Harjumaisemaa avarrettiin ostopalveluna metsurin työnä. Jokaisesta kohteesta kerättiin pois raivaustähteet. Meltosjärvellä rakennettiin lammassaita Savottapihan läheisyyteen lisäämään rantaniityn monimuotoisuutta ja palvelemaan Lapin paimenloma-konseptin toteuttamista. Hankkeessa myös kunnostettiin hoidossa olevan perinnebiotooppi-alueen lammassaita, jotta lampaiden karkailu saadaan vähenemään ja laidunnus on kyläläisten näkökulmasta hyväksyttävämpää.

Vapaaehtoisuuteen perustuva maisemanhoitotyö on riippuvaista aktiivisista ja osaavista kyläläisistä. Meltosjärven ja Raanujärven asukkaat raivasivat yhteistyössä Vietosen hiekkaranta-alueen. Talkoisiin osallistui lähes kaksikymmentä talkoolaista. Alakuvassa Jorma Kariniemi, Erkki Kumpula ja Lotta Eriksson kunnostavat lammassaitaa Meltosjärven kylällä.

Helmi-elinympäristöohjelmasta avustusta luonnon hoitoon

Perinneympäristöt ovat yksi Helmi-elinympäristöohjelman 2021–2030 teemoista. Ympäristöministeriön sekä maa- ja metsätalousministeriön ohjelman tavoitteena on vahvistaa Suomen luonnon monimuotoisuutta.

Kunnat ja järjestöt voivat saada Kunta- ja Järjestö-Helmi-avustusta elinympäristöjen ennallistamiseen, kunnostukseen ja hoitoon. Perinneympäristöjen ohella avustusta voi hakea myös metsäisten elinympäristöjen hoitoon, lintuvesien, kosteikkojen, pienvesien ja ranta-luonnon kunnostamiseen sekä soiden ennallistamiseen.

Kunta- ja Järjestö-Helmi-avustuksella ei tueta taloudellista toimintaa eikä rahoiteta esimerkiksi virkistyskäytön rakenteita. Avustettavat toimet eivät saa olla päällekkäisiä mahdollisen maatalouden ympäristösopimuksen toimien kanssa.

Avustushakuja avataan 2–3 vuoden välein. Toinen hakukausi oli loka-marraskuussa 2021.

Lisätietoa:

Kunta- ja Järjestö-Helmi -avustushaku
www.ely-keskus.fi/kunta-ja-jarjesto-helmi

Helmi-elinympäristöohjelma 2021–2030
ym.fi/helmi

Lähivesistöt ovat asukkaille tärkeä viihtyvyystekijä

Lähivesistöt ovat erityisen merkityksellisiä kyläläisille, ja niiden heikentynyt tila synnyttää laajasti huolta. Avoimet miljööt ja aidot elämykset -hankkeen aikana järjestettiin vesistöihin liittyviä kylätilaisuuksia Meltosjärvellä, Sallan Ahvenselässä, Sodankylän Kieringissä ja Riipissä. Tilaisuuksissa oli läsnä vesistöalan asiantuntija ELY-keskuksesta ja Sotka-hankkeesta kertomassa kunnostettavan vesistön tilasta, sen hoitomahdollisuuksista ja kunnostuksen rahoituksesta. Kyläalueen asukkailla on arvokasta tietoa mahdollisista valuma-alueella tehdyistä muutoksista ja vesistön tilan muutoksista. Kun yhdistetään asi-

Ahvenselän kyläläiset tutustumassa Pelkosenniemen Aapajärven kosteikkoon, jonka rahoitus on tullut Kosteikko LIFE+-hankkeesta.

antuntijan ja kyläläisten näkemykset, voidaan saada aikaiseksi vaikuttava kunnostussuunnitelma.

Sallan Ahvenselän asukkailla on innostusta kuivattujen järvien ennallistamiseen

Sallan Ahvenselän kylässä oli aikoinaan kolme kalaisaa järveä: Rekulanjärvi, Ahvenjärvi ja Ahvenlammit. Pisin järvistä oli noin kaksi kilometriä pitkä ja jopa 10 metriä syvä Ahvenlammet. Vuonna 1949 kaivettiin kuivatuskanava, jolla kaikki kolme järveä kuivattiin maatalouden viljelystarpeisiin. Nyt alue on pääosin viljelystoiminnan ulkopuolella, vesakoitunutta ja monin paikoin vaikeakulkuista. Kylä on yrittänyt edistää järvien ennallistamista jo vuonna 2000. Kylätoiminnan aktivoituttua 2020 on kylällä herätty taas vesialueiden luonnontilaisuuden palauttamiseen. Kohteiden kunnostamista olisi ollut mahdollista esittää Riistanhoitoyhdistyksen hallinnoimaan Sotka-hankkeeseen, mutta asia raukesi, koska vesialueen omistajat eivät ole järjestäytyneet vuosiin. Ensimmäisiä vaiheita vesistön kunnostamisessa onkin vesialueiden ja ranta-alueiden omistajien suostumusten hankinta.

Sodankylän järvikylissä vesistöillä on suuri merkitys arkipäivään

Sodankylän järvikyliin kuuluvien Riipin ja Kieringin kylien asukkaat ovat olleet huolissaan järvien tilasta. Valuma-alueelta tuleva ravinnekuorma näkyy nopeasti jo ennestään matalissa järvissä, ja veden laatu heikkenee. Järvikylissä harjoitetaan runsaasti kotitarvekalastusta ja järvien merkitys viihtyvyydelle on iso. Järvien kunnostus onkin kyläläisiä ja eri toimijatahoja vahvasti yhdistävä asia.

Riipijärven valuma-alueen pinta-ala on 93,5 km², josta järvisyys 5,6 %, turvemaiden osuus 37 % ja ojitettujen soiden osuus 11,8 % valuma-alueesta. Järven pinta-ala on 425 ha, ja suurin syvyys 1,0 m. Järven teoreettinen viipymä on 32 vrk. Järvi on tyypiltään matala runsashumuksinen järvi. Matalan ja rehevän järven veden tila on tyydyttävä.

Kieringin Soasjärven valuma-alueen pinta-ala on 44 km² ja järvisyys 2,9 %, turvemaiden osuus on 51,2 % valuma-alueesta ja ojitettujen soiden osuus 19,0 %. Järven pinta-ala on 108 ha ja arvioitu keskisyvyys 1,0 m. Järven teoreettinen viipymä on 16 vrk. Järvi on tyypiltään matala runsashumuksinen järvi. Vuosien 2000–2002 vedenlaatu-tietojen perusteella järven tila on hyvä. Tilanne on kuitenkin muuttunut ja vesistökunnostusillan yhteydessä järven vedestä otettiin uudet näytteet.

Kieringin kylän Rutojärvi on vastaavasti syvempi kuin muut alueen järvet. Sen keskisyvyys on 4,4 metriä ja suurin syvyys 14,3 m. Vedenlaatu on erinomainen.

1. Vesistön kunnostus kannattaa aloittaa selvittämällä ELY-keskuksesta, löytyykö heiltä tutkimustietoa valuma-alueen ja vesistön tilasta. ELY-keskusta voi pyytää päivittämään tietoja, mikäli on havaittavissa, että vesistön kunto on muuttunut.

2. Seuraava vaihe on selvittää kylän eri toimijoiden tahtotila vesistön kunnostukseen. Oleellista suunnittelutyön etenemisessä on ranta-alueen ja vesialueen omistajien myönteinen suhtautuminen hankkeeseen.

3. Kyläläiset voivat talkoilla vesialueen ja maanomistajien lupien kysymisessä. Tämä talkootyö hyväksytään yksityiseksi rahoitukseksi ELY-keskuksen vesistökunnostushankkeisiin. Seuraavaksi on laadittava kokonaisvaltainen kunnostussuunnitelma asiantuntijan toimesta. Tässä työssä myös paikallisten asukkaiden havainnot ovat ensiarvoi-

Sodankylän Riipin kyläläiset ovat huolissaan oman kotijärvensä tilasta. Riipijärven keskisyvyys on metrin ja vesistö on herkkä valuma-alueelta tulevalle rasiitukselle. Henri Vaaralaa Lapin ELY-keskuksesta kertoo vesistön ja valuma-alueen kunnosta ja avustus mahdollisuuksista kyläläisille. Tilaisuudessa oli paikalla monipuolisesti kylien eri toimijatahojen edustajia.

sen tärkeitä. Kunnostussuunnitelman laatimiseen voi hakea ELY-keskuksen vesistökunnostusavustusta. Tukiprosentti vaihtelee 50–75 %:iin. Kunnostussuunnitelmaan on hyvä sisällyttää myös kunnostustoimenpiteet ja niiden aikataulu sekä kustannuslaskenta. Tänä päivänä kuntien rooli hankkeiden rahoittajana on merkittävä – onkin toivottavaa, että kunnissa nähdään vesistöjen kunnan merkitys elinvoimatekijänä.

4. Kun kunnostussuunnitelma on laadittu, on mahdollista saada rahoitusta kunnostustoimenpiteiden toteutukseen. Valuma-alueen merkitystä vesistön tilaan ei voi liikaa korostaa. Kunnostustoimissa onkin lähdettävä valuma-alueen epäkohtien kunnostamisesta.

Meltosjärven alueen vesistöt tarvitsevat kunnostustoimia

Meltosjärven kylä sijaitsee Ylitornion kunnassa. Kylällä asuu n. 130 henkilöä ja kesäasukkaita on n. 50 henkilöä. Meltosjärvellä on vähäisissä määrin alkutuotantoa ja poronhoitoa. Pajupensaikot ja kulopellot ovat päässeet valloittamaan monet entiset avarat viljelymaisemat. Meltosjärven käytössä olevista asuinrakennuksista 9 % on rakennettu ennen vuotta 1900.

Kylän erityisyytenä on harjumainen maisema ja linnustoltaan erityisen monilajiset vesistöt. Mel-

tosjärvet-Pysäjäjärvi, Vähä-Meltosjärvi ja Pitkäperä muodostavat 458 hehtaarin alueen, joka kuuluu Natura 2000 -suojeluohjelmaan. Noin puolet alueesta on järvien avovesiosuuksia. Muu alue on järvien rantametsiä, joita reunustaa koivujen ja pajujen vyöhyke. Vedessä on laajoja saraikkovyöhykkeitä ja kelluvia turvelauttoja. Järvet ovat valtakunnallisesti arvokkaita lintujärviä, ja suojelupäätös on tehty luonnonsuojelulain puitteissa vuonna 1998. Alueella on tavattu lukuisia lintudirektiivin liitteen I mukaisia lajeja.

Meltosjärvet ovat matalia, koska vedenpintaa on aiemmin laskettu. Vesistöä ovat rehevöittäneet vedenpinnan laskun lisäksi myös muut toimenpiteet, kuten metsäojitukset. Vesistön tila on arvioitu tyydyttäväksi. Kunnostustoimia on tehty viimeksi vuonna 2009. Koska järvien arvo luonnon monimuotoisuuden näkökulmasta on erityinen, suunnitellaan tällä hetkellä uusia vesistönkunnostustoimia valtion erillismäärärahan (Helmi) turvin.

AMAT-hanke järjesti Meltosjärvellä vesistökunnostusillan, jossa asiantuntijat ja kyläläiset vaihtoivat näkemyksiään vesistön kunnosta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Kokemusten ja keskusteluihin pohjautuvan tiedon lisäksi vesistötutkimuksilla ja laskennoilla tuotettu tieto on tärkeää. ELY-keskus toteutti lintulaskennan kesällä 2021. Siinä todettiin, että lajiston määrä on vähentynyt merkittävästi.

Lintutornit

Meltosjärven tilaisuuksissa nousi esille erityisen vesistön hyödyntäminen mm. luontokasvatuksessa ja paikallismatkailussa. Meltosjärvellä on kaksi lintutornia, joiden kunnostamisella voidaan tukea näitä tavoitteita. AMAT-hanke kirjoitti yhteistyössä Ylitornion kunnan teknisen osaston kanssa Meltosjärven lintutornien kunnostus-hankkeen, joka sai hankerahoitusta Lapin ELY-keskuksen maaseuturahastosta. AMAT-hanke ennakoiki tulevaa hanketta ja toteutti syksyllä 2021 lintutornien raivaustalkoot. Tulevina vuosina hankerahoituksen turvin kunnostetaan Iso-Meltosjärven ja Pitkäperän lintutornit sekä niiden välittömät muut rakenteet. Hanke tukee kylän lintu- ja revontulimatkailevia ja lisää luontotietoutta.

Avustuksia kosteikkojen kunnostukseen

Helmi-elinympäristöohjelman 2021–2030 kohteina ovat muiden elinympäristöjen ohella lintuvedet, kosteikot, pienvedet ja rantaluonto. Kunta- ja järjestötahot voivat hakea Helmi-avustusta elinympäristöjen ennallistamiseen, kunnostukseen ja hoitoon.

ELY-keskuksilta voi hakea myös harkinnanvaraista avustusta vesistö- ja kalataloushankkeisiin. Avustusta voidaan myöntää mm. hankkeisiin, joiden tarkoituksena on edistää vesistöjen monipuolista käyttöä ja hyvää tilaa, turvata luonnon monimuotoisuutta, vahvistaa uhanalaisten tai vaarantuneiden kalakantojen elinvoimaisuutta tai vähentää tulva- ja kuivuusriskejä.

www.ely-keskus.fi/avustukset-vesisto-ja-kalataloushankkeisiin

Laadukasta ja kestäväää kylämatkailua

Hankkeen tavoitteena oli lisätä aitoa ja laadukasta kylämatkailua sosiaalisesti kestäväällä tavalla osana kylän tavanomaista arkea. Kylissä on paljon kehitettävää matkailupotentiaalia. Hankkeen kylät tarjoavat ainutlaatuiset puitteet aitoon kylämatkailuun etenkin, kun maisemasta ja rakennusperinnöstä pidetään huolta. Elävä, hyvin hoidettu kylä, jossa perinteiset elinkeinot ovat voimissaan, on matkailuvaltti.

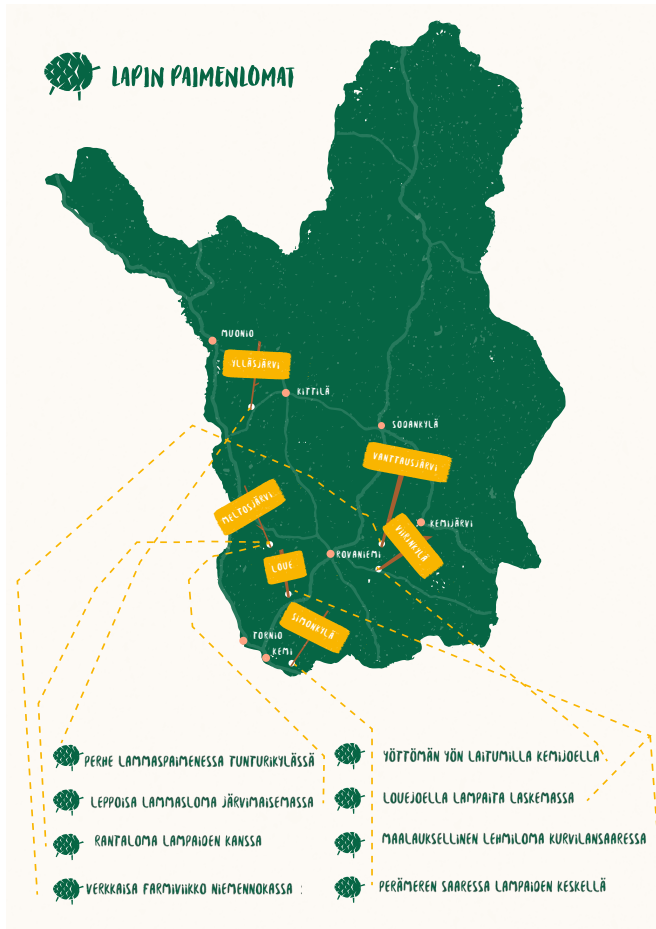
Puitteiden lisäksi matkailijat kaipaavat myös tekemistä ja tietoa siitä, mitä kylällä voi nähdä ja tehdä. Matkailijalle kylän arvokkaat kohteet ja aito arki voi jäädä piiloon. Aidon arjen kokeminen voi kuitenkin olla arvokas elämys – tällaisia elämyksiä voivat olla vaikkapa poronruokinta, hillastus, kampanisujen leivonta, lavatanssit, kulttuurimaisemassa patikointi, pyöräily tai lumikenkäily. Elämysten tarjoaminen vaatii kyläläisiltä aktiivisuutta, ja kylissä tarvitaan tukea siihen, miten niistä viestitään ja miten niitä markkinoidaan.

Matkailupalveluiden tarjoaminen kyläyhdistysten kautta ei ole paras toteutustapa tämän päivän matkailijoiden tarpeet ja lainsäädäntö huomioiden. Kyläyhdistykset voivat luoda puitteita ja näin mahdollistaa kylämatkailun. Puitteiden luominen voi olla maisemanhoitoa, viihtyvyyttä li-

sävien rakenteiden tekoa ja matkailua helpottavan kyltityksen tai reittien rakentamista. Matkailupalvelun toteuttajan on hyvä olla taho, joka saa siitä rahallisen hyödyn ja vastaa toteutuksesta kokonaisuudessaan. Yksityishenkilöiden on mahdollista tarjota elämyksiä erilaisten sähköisten alustojen kautta, joita ovat mm. kotimainen Doerz local ja kansainvälinen Airbnb -elämys.

Lapin paimenlomat – ideasta konseptiksi

Lapin paimenlomat konseptin tarkoituksena on mahdollistaa aito kyläelämys kylissä majoittuville asiakkaille: majapaikan lisäksi he saavat mahdollisuuden osallistua maatalon elämään ja kylätoimintaan oman kiinnostuksensa mukaan. Paimenlomakonseptin ajatuksena oli paitsi tarjota aitoja kylämatkailun elämyksiä, myös lisätä ihmisten tietämystä alkutuotannosta sekä luoda uutta kannattavuutta maatalouden harjoittajille. Paimenet pääsivät tutustumaan maatalon askareisiin, osallistumaan eläintenhoitoon, nauttimaan maaseudun rauhasta ja aidosta kylämiljööstä. Samalla oli mahdollisuus tutustua kylän muihin aktiviteetteihin ja retkeilyreitteihin.

Lapin paimenlomien lomakohteet sijoittuvat Lapin maakunnan alueelle. Kestävän matkailun kriteerit on huomioitu seuraavasti: tarjotaan useamman päivän majoituksia. Asiakkaita varten ei ole rakennettu mitään erityistä, vaan majoittajat hyödyntävät olemassa olevia rakenteita. Asiakkailla on mahdollisuus osallistua laiduneläinten päivittäiseen hoitoon ja näin osallistua luonnon ja maiseman monimuotoisuutta lisäävään työhön. Lähiliikkumisessa kannustetaan pyöräilyyn, ja kohteissa on pyörät asiakaskäyttöön.

Konseptin rakentaminen käynnistettiin avoimella Teams-tilaisuudella, jossa Metsähallituksen luontopalveluiden erityisasiantuntija Hannele Kytö ja kestävän matkailun asiantuntija Anu Nylund innostivat ja sparrasivat osallistujia paimenlomapilotointiin. Pilottiin osallistuivat maatilat Simosta, Louelta, Viirinkylästä ja Vanntausjärveltä, kyläyhdistys Ylläsjärveltä sekä matkailuyritys ja kyläyhdistys yhteistyössä Meltosjärveltä. Hanke kävi kunkin paimenloman tarjoajan kanssa läpi

Yksi Lapin paimenlomien tarjoajista on Viirin kylällä lampurina toimiva Arto Sääsikihti. Arton Yöttömän yön laitumilla -majoitus sisältää mahdollisuuden hoitaa lampaita useammalla laitumella. Päivittäisiin askareisiin kuuluvat mm. ajan viettäminen lampaiden kanssa, aidan kunnan tarkistaminen, lampaiden kunnan tarkkailu ja leivän antaminen mahdollisuuksien mukaan.

tilan palvelupolun ja tarinan. Mainostoimisto suunnitteli yhteisen markkinointi-ilmeen ja kohteista tehtiin yhteisesite. Anu Nylund auttoi mukaan lähteneitä toimijoita palvelun tuotteistamisessa.

Kesän 2021 aikana lähes jokaisessa kohteessa lomaili yksi tai useampi paimen. Paimenten palaute oli positiivista. Myös paimenlomien tarjoajille jäi kokeilusta hyvä kokemus. Kaikki Ylläsjärveä lukuun ottamatta päättivät jatkaa Lapin paimenlomia hankkeen päätyttyä.

www.lapinpaimenlomat.com

Hoidetut retkeilyreitit edistävät kylien luontomatkailupotentiaalia

Hankkeessa kartoitettiin kylien retkeilyreittejä ja luontomatkailun mahdollisuuksia. Hyvin ylläpidetyt kulttuuri- ja teemareitit sekä käyntikohteet palvelevat laajaa käyttäjäkuntaa ja lisäävät matkailijoiden viipymää ja monipuolistavat asukkaiden harrastusmahdollisuuksia. Kylien alueilla on yhdistysten ja Metsähallituksen ylläpitämiä reittejä, kuten Meltosjärven kylän läheisyydessä sijaitseva noin 5 kilometrin mittainen erä- ja riistatietoon erikoistunut Sompasen luontopolku. Polun varrella olevat informatiiviset taulut ja maastoon rakennetut havainnollistavat ansat ja loukut tekevät reitistä kiinnostavan. Sompasen vaaran yli ja vanhojen kuusikkojen läpi kulkeva reitti on myös maisemallisesti erityinen.

Kylissä on myös runsaasti kunnostusta, maisemanhoitotöitä ja opastusta vaativia reittejä ja omatoimimatkailukohteita. Näissä kohteissa huoltovastuut ovat usein epäselviä, kuten Ylitornion Romakkavaaran reitin kohdalla on. Sallan Riutukassa on uittoperinnealue, joka on kunnostettu vuosina 1991–1992 Museoviraston toimesta. Hankkeessa selvitettiin kohteen omistusta, jotta alueen huollosta ja hoidosta tulisi säännöllistä. Uittoperinnekohde sijaitsee Napapiirin retkeilyreitien varrella, johon sijoittuvat myös matkailullisesti mielenkiintoiset Kallioportti ja Suomujärven Seitakivet.

Hankkeessa suunniteltiin pilottikyliin myös uusia reittejä. Viirinkylässä kartoitettiin Saivaaran luontopolkumahdollisuuksia ja Kairalan ja Kieringin kyliin suunniteltiin lumikenkäreitit. Reitit kartoitettiin yhdessä kyläläisten kanssa. Reittisuunnittelussa huomioitiin seuraavia asioita: kenelle reitti suunnataan, miten reitti on saavutettavissa, onko läheisyydessä erityisiä kulttuuri- tai näköalapaikkoja sekä onko reitin varrella tiedossa muuta maankäyttöä kuten metsänhoitotöitä ja millaisia rakenteita ja opasteita reitti vaatisi. Kieringin ja Kairalan reitit testattiin kansainvälisten opiskelijoiden avustuksella. Osallistamisen kautta reiteille saatiin konkreettisia ideoita: esimerkiksi Kieringin reitille toivottiin mm. laavaa, aistikokemuksia ja maisemapenkkejä.

Hankkeen aikana selvitettiin maanomistajaluvat Kairalan lumikenkäreitin osalta. Joskus lupien saaminen kaikilta maanomistajilta voi olla vai-

Kansainväliset opiskelijat testasivat kylämatkailutuotteita Kairalassa ja Kieringissä. Matkailupalveluiden aitous teki heihin vaikutuksen. Huonot liikenneyhteydet voivat muodostua ongelmaksi palveluiden tarjoamiselle. Kyliin ei pääse julkisilla yhteyksillä, joten ainoaksi vaihtoehdoksi jää taksi tai vuokra-auto, joka nostaa kokonaispalvelun hintaa.

keaa. Reiteille, joiden käyttö on suunniteltu pitkäaikaiseksi ja kysyntä on tiedossa, voidaan toteuttaa ulkoilulain ulkoilureittisuunnitelmaan perustuva menettelytapa. Tällöin riittää, että 80–90% maanomistajista ovat tehneet maankäyttösojimuksen reitin perustamiseksi. Ulkoilureittisuunnitelmassa reitinpitäjän rooli tulee olla selvä ja reitin ylläpitotoimet ja kustannukset hoidettavissa.

Leader-tuet kylien hankkeiden rahoittajana

Leader-yhdistykset rahoittavat paikallisten ihmisten ideoista ja tarpeista syntyviä hankkeita, joilla lisätään asuinalueen viihtyvyyttä ja elinvoimaa. Tarkoituksena on hyödyntää paikallista asiantuntemusta ja osaamista oman alueen parhaaksi. Jokaisella Leader-ryhmällä on oma paikallinen strategiansa, jonka mukaisia hankkeita ne rahoittavat. Rahoitus koostuu EU:n, valtion ja kuntien rahoituksesta. Leader-hankkeissa tukiprosentti voi olla hyvinkin korkea, mutta aina tarvitaan myös yksityistä rahaa tai talkootyötä, joka kertoo asukkaiden sitoutumisesta toteutettavaan hankkeeseen.

Lisätietoja www.leadersuomi.fi

Nuoret mukaan tekemään ja viestimään

Nuoret maisemanhoitotoissa ja lammaspaimenina – Nuorten työllistämismalli

Hankkeen tavoitteena oli lisätä lasten ja nuorten osaamista ja tietoa ympäristönhoidosta ja maaseudun perinteisistä elinkeinoista sekä lisätä nuorten kiinnostusta maaseutuelinkeinoja kohtaan kesätyöharjoitteluin ja viestinnän keinoin.

Pitkien etäisyyksien vuoksi nuorten voi olla vaikea päästä kesätöihin. Jos vanhemmilla ei ole mahdollisuutta kuljettaa nuorta eikä nuorella ole mopokorttia, on usein ainoa mahdollisuus työllistyä kotikylälle. Alueiden toimijat, kuten kyläyhdistykset, voivat huomioida tämän toiminnassaan ja työllistää nuoria kotikylälle. Maisemanhoitotyöt opettavat nuorille, kuinka tärkeää ja työllistävää, mutta myös näkyvää, kulttuurimaiseman hoito on. Nuorena opittu työ kantaa myös tulevaisuuteen.

AMAT-hankkeessa työllistettiin tai oltiin työohjaajana 19 nuorelle. Työllistämiskokeilun tavoitteena oli luoda malli nuorten työllistämiseen ja lisätä nuorten kiinnostusta maaseutuelinkeinoja kohtaan sekä rohkaista kyläyhdistyksiä nuorten työllistämiseen.

Esimerkkejä työllistämisestä

Kairalan kylään palkattiin viisi nuorta maisemanhoitotöihin. Työnantajan toimi Kairalan kyläseura ry, jonka hallituksesta nimettiin kaksi vastuullista työnjohtotehtäviin. Yhdistyksen kirjanpidosta vastaava kirjanpitäjä hoiti lähes kaikki työnantajalta vaadittavat ilmoitukset ja palkkalaskelmat. Nuorten työtehtävänä oli kulkea metsurin jäljessä ja läjittää risut perinnebiotooppialueilla, rakentaa lammasaitaa ja purkaa vanhoja metsään jääneitä aitarakenteita. Työsuhde kesti pääsääntöisesti kaksi viikkoa ja työtä oli päivittäin kuusi tuntia. Työturvallisuussyistä kohteisiin palkattiin kerrallaan kaksi nuorta. Nuoret työskentelivät pääsääntöisesti samalla kohteella kuin metsuri. Metsuri aloitti raivaustyöt muutama päivä aiemmin, jolloin saatiin riittävä etäisyys työkohteille. Läjitetävää risua oli niin runsaasti, että kahden nuoren työvoima ei riittänyt kaikkien risujen keruuseen. Metsuri ja kyläläiset läjittivät loput risut talkoovoimin. Nuoret osallistuivat myös talkoisiin, jolloin he näkivät yhdessä tekemien voiman.

Viirinkylään palkattiin kaksi nuorta, jotka tekivät maisemanhoitotöitä monipuolisesti: he rakensivat lammasaitaa, keräsivät risuja ja hoitivat lampaita. Työtä ohjasi paikallinen lampuri, joka

kävi työkohteet läpi päivittäin. Louella palkatun nuoren työnhajuksesta vastasi ostopalveluna palkattu metsuri, joka on myös kylällä maatilallisena. Louen maisemanhoitokohde oli kyläläisten valitsema paikka, joka sijaitsi 4-tien varrella.

Somenuoret

Monet nuoret elävät kylissä vahvasti perinteisiin elinkeinoihin sidoksissa. AMAT-hankkeessa haluttiin nostaa esille nuorten arkea ja herättää näin kiinnostusta maaseutuelämää ja maaseutuun liittyviä elinkeinoja kohtaan erityisesti nuorten keskuudessa.

Hanke osti somejulkaisuja ostopalveluna viideltä nuorelta (kuusi päivitystä per nuori). Päivitysten aiheena oli tavallinen elinkeinon liittyvä arki, kuten katiskojen lasku, vasanmerkitys tai poroaidan teko. Nuorten somepäivitykset julkaistiin kokokohtina AMAT-hankkeen Instagram-tilillä. Päivitykset lisäsivät nuorten seuraajien määrää ja herätti monenlaisia kysymyksiä elinkeinoihin liittyen.

Lokan kylässä asuvat Jenni Nousu ja Juuso Pyhäjärvi elävät harjoittaen ammattimaista kalastusta ja poronhoitoa. He tuottavat lähiruokaa, ja luontoliitännäiset elinkeinot näkyvät vahvasti elämäntavassa.

Heidin mummola on pieni maatila Turtolassa. Yrittäjä Heidi Pantsar tarjoaa majoitusta, jonka yhteydessä voi osallistua maatilan töihin.

Vinkkejä nuorten työllistämiseen

1. Selvitä, onko kyläalueellasi nuoria, jotka ovat kiinnostuneita työskentelemään kulttuuriympäristön ennallistamistöissä.

2. Keskustelkaa asiasta yhdistyksenne kokouksessa ja päättäkää, kuka toimii vastuu- ja yhteyshenkilönä.

3. Selvitä, myöntääkö kunta tai kaupunki yhdistyksille tukea tai avustusta nuorten palkkaamiseen esim. kesätyösetelin muodossa. Kuluvan kalenterivuoden aikana 14 vuotta täyttävä nuori saa tehdä työtä vain huoltajan luvalla.

4. Tutustu nuorten työllistämistä koskevaan lainsäädäntöön: laki nuorista työntekijöistä (998/1993)

5. Palkkaa aina kerrallaan töihin kaksi nuorta. Tämä lisää työturvallisuutta ja työn mielekkyyttä.

6. Laadi työsopimus. 15-vuotias voi itse tehdä ja päättää työsopimuksensa. Alle 15-vuotiaan puolesta työsopimuksen allekirjoittaa huoltaja tai nuori itse huoltajan suostumuksesta. Paras tapa on pyytää työsopimukseen sekä nuoren, että vanhemman allekirjoitukset.

7. Allekirjoittakaa työsopimus tilanteessa, johon kutsutte vanhemmat ja nuoret. Käykää huolellisesti läpi tehtävä työ, työvaatteet, kulkeminen työpaikalle, tauot ja lounastunti. Pyydä nuorta tuomaan samaan tilaisuuteen verokortti tai lähettämään se sähköisesti.

8. Tarkista työnantajavelvoitteet. Työtaturmavakuutus on otettava ennen ensimmäistä työpäivää. Jos työnantajakohertainen vuositason palkkasumma jää alle 1 200 €, ei työtaturmavakuutusta tarvitse ottaa. Työeläkevakuutusmaksut koskevat 17–67-vuotiaita, työnantajan sairaskorvausmaksu koskee 16–67-vuotiaita. Työttömyysvakuutusmaksu peritään 17–64-vuotiaista työntekijöistä (alikäraja nousemassa). Lyhytaikaisissa palkkauksissa voi olla myös muita helpotuksia.

9. Alle 15-vuotiaiden työaika saa olla enintään seitsemän tuntia. Työpäivän pituudessa kannattaa ottaa huomioon myös työn raskaus. Esim. raivaustöiden keruutyö on suhteellisen raskasta, ja työpäivän pituus onkin hyvä olla enintään kuusi tuntia.

10. Nuorten työnohjaus on tehtävä erityisen huolella. Paras tilanne on, että aikuinen ja nuoret työskentelevät samalla maisemanhoitokohteella. Esimerkiksi raivaustöitä kerätessä on seikkaperäisesti kerrottava, poltetaanko läjät tai hakeeko ne traktori, koska se vaikuttaa läjien sijoitteluun. Samoin tulee kertoa, minkä kokoisia läjiä tulee tehdä ja läjitäänkö oksat samansuuntaisesti. Varmista, että nuoret tietävät, mitä tehdä, jos heillä on kysyttävää tai ongelmia.

11. Huolehdi, että nuorilla on asianmukaiset olosuhteet taukojen pitämiseen ja mahdollisuus syödä eväitä. Erityisesti kesäaikana on tärkeää varmistaa, että nuorilla on riittävästi juotavaa.

12. Tee palkkalaskelma, maksa palkka ja toimita nuorelle työtodistus.

Lähde: <https://www.tyosuojelu.fi/tyosuhde/nuori-tyontekija>

*”Minä en ole täällä yksin,
ympärilläni on vuosisatojen aikana
rakentunut aineeton ja aineellinen perintö,
joka synnyttää elämäni syvyyden,
antaa ymmärrystä ja luo uskoa
elämän pitkäaikaiseen jatkumoon”.*

LEADER

Pohjoisin Lappi

Euroopan maaseudun
kehittämisen maatalousrahasto:
Eurooppa investoi maaseutualueisiin

Elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus